

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Факултет по славянски филологии

Катедра по общо, индоевропейско и балканско езиковедие

ВОКАЛНАТА СИСТЕМА НА АЛБАНСКИЯ ГОВОР В ПРЕШЕВСКАТА ДОЛИНА

SISTEMI VOKAL I SË FOLMES SHQIPE NË LUGINËN E PRESHEVËS

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор“

Докторант: **Yllka Imeri**
Юлка Имери

Научен ръководител: Доц. д-р Биляна Михайлова

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Общо и сравнително езиковедие (Албански език)

СОФИЯ, 2022

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита от Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ на 28.03.2022 г.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 08.06.2022 г. от 13 часа в Първа заседателна зала – Ректорат, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, съгласно Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и академични длъжности при Софийския университет, пред научно жури, назначено със заповед РД 38-211/30.04.2022 в състав:

Председател: доц. д-р Екатерина Търпоманова - рецензент

Членове:

Проф. д-р Валтер Мемиша, Академия за албанооложки науки, Тирана, Албания - рецензент

Проф. д-р Насер Паязити, Прищински университет, Косово

Доц. д-р Адриатик Деряй, Тирански университет, Албания

Доц. д-р Русана Бейлери, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е написан на албански език и е с общ обем от 200 стандартни страници. Дисертацията се състои от увод, три глави, заключение и приложение. Библиографията на дисертационния труд съдържа 50 заглавия на албански и английски език. Авторефератът се състои от 35 страници на български език, съгласно изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Ключови думи: *вокална система, албанския говор в Прешевската долина, програмата Praat, интензитет, дължина, честотата, сравнение.*

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

УВОД

Предговор

Цел на настоящата дисертация е да изследва вокалната система на говора, на който моите информанти разказват своите истории. Фокусът на изследването е поставен върху говорните разновидности на жителите в тази област. Изборът им е направен въз основа на социолингвистични компоненти като: възраст, пол, образование, местоживееене. Изследването включва онези аспекти на езика (звукове, думи, словоформи и конструкции), които се считат за съществени при определяне на една езикова система.

Изследването се основава на определен корпус от истории, записани на териториите на Източно Косово, чието име идва от географското разделение, докато Прешевската долина е официалното название на областта, която разглеждаме. Така чрез описателния подход се идентифицират и описват езиковите променливи, които характеризират езиковата вариация в тази област. По този начин взаимно се изследва и степента на езиково влияние на една вариация върху друга, а определени езикови елементи, според статистическия подход, също се изследват по отношение на честотата на тяхното използване. Резултатите от изследването на това количествено проучване, получени въз основа на статистическите данни, както и тяхната интерпретация, ме водят

до отговори на поставените въпроси.

Предмет на изследването

Албанският е индоевропейски език, като в множество трудове по сравнително езикознание се приема като пряк наследник на староилирийския.

Предмет в това изследване е описанието на вокалната система на говора в Прешевската долина. Тъй като донякъде е изолиран от системата на североизточния гегийски, към която принадлежи и е разделен с административни граници, говорът в тази област се различава по инвентар и по качество на фонемите от групата, към която принадлежи, но също така и от звуковата система на стандартния албански език. Затова тази работа има за цел да очертае съответните разлики.

От друга страна, тъй като Прешевската долина е под юрисдикцията на Република Сърбия и тъй като официален език в тази част, населена с албанци, е сръбският, резултатите от изследването са сравнени с параметрите на вокалната система на този език, за да бъдат идентифицирани фонетичните му влияния върху съответния говор.

Интерференцията между тези два езика, които са в постоянен контакт, вероятно се отразява най-вече в звуковата система особено в инвентара и качеството на гласните в албанския език, който се говори в Прешевската долина.

Настоящото изследване, което включва говора в Прешевската долина (Прешево и Буяновац с околностите), е осъществено и чрез акустичен анализ, който е направен с помощта на компютърната програма *Praat*.

Информантите са на различна възраст, от различен пол и на различно образование.

Сравнителната част за говорите на североизточния гегийски и за стандартния албански език, който се говори в Косово, е взета от достоверни изследвания на различни автори. Докато сравнението на нашите данни, което се основава на контактите със сръбскоговорещото население, показва, че албанците от областта на Буяновац, по-конкретно в селото Тѐгнос, не използват фонемата /y/, което е резултат на междуезиковата интерференция, породена от функционирането на тези два езика в тази област. За изследването са използвани и публикации за вокалната система на този език.

За да се изследва вокалната система, трябва да се притежават предварителни познания в редица области на езикознанието. На първо място трябва да се познава вокалната система на стандартния албански език и да се знаят стойностите на честотите (на първия формант $F1$ и на втория формант $F2$ на височината). Такива измервания са направени и от Бахри Беци, който избира всички записани информанти от територията на Албания. Тези измервания на гласните представят акустичните им характеристики в стандартния албански език. За да сравня тези стойности с говора в Източно Косово, следвам всички правила на експерименталната фонетика, за да получа приемливи резултати.

Експерименталната фонетика изучава звуковете в акустичен аспект. Част от нейните задачи са измерването на дължината, височината (честотата) и физическия интензитет на звуковете. За нашата работа следвахме определени стъпки, за да постигнем достоверно изследване, както следва:

- първоначално да се определи инвентара от фонемите на този говор;
- да се получат характеристиките на всяка фонема; да се намерят минималните двойки на фонологично противопоставяне за всяка една от тях, които да се допълнят с конкретни примери на база на думи, където са артикулирани гласните фонемите;
- чрез акустичен анализ да се определят акустичните характеристики на гласните фонемите в този говор. По този начин се правят измерванията на първия формант $F1$ и на втория формант $F2$ на честотата (височината), измервания на дължината и физическия интензитет;
- да се представи линията на сближаване на инвентара от фонемите на всяка възрастова група, която е носител на говора в Източно Косово.
- да се анализира целият събран материал, за да се направи заключение за тенденциите на влияние на говора на всяка група в градовете, населени с албанци.
- физическите и фонологичните характеристики на вокалната система на говора в Прешевската долина да се сравнят с тези на стандартния албански език и, от друга страна, да се разгледат последиците от взаимните влияния в тази система със сръбския език.

Значение на изследването

Важността на изследването на „Вокалната система в Прешевската долина“ се състои във факта, че за този говор и особено за неговата вокална система досега не са правени изчерпателни проучвания. Всички описания, направени досега, засягат само въпроси от възприемането на определени стойности въз основа на чутото с просто ухо, без да се използват някаква апаратура или компютърна програма. Въпреки това изследователските статии на Айти и Исмайли, публикувани преди десетилетия (1960), са с неоспорим принос.

Изследването на този говор от споменатите три измерения става още по-важно поради факта, че за първи път се прави опит да се определи степента на влияние на стандартния албански език в този ареал. Той е изолиран от североизточния гегийски, тъй като използването на стандартния албански език се забелязва повече в зоната на Прешево, отколкото в тази на Буяновац и причината за употребата на стандартизацията е високото ниво на образование. От друга страна е налице фактът, че сръбският като официален език повлиява върху този говор главно във вокалната и лексикалната система.

Изследванията в областта на експерименталната фонетика на албанския език започват през 60-те години. Първият, който работи в тази област, е Анастас Доди. През 1960/1961 г. той специализира в Ленинградския университет (днес Санктпетербургски) и не след дълго публикува първите си трудове, описващи вокалната система на албанския език. След него и други учени от Албания и Косово започват да работят в тази област. Седат Кучи публикува обобщение на тези изследвания. По-късно и Бахри Беци публикува специална статия, посветена на експерименталната фонетика на албанския език. Алюля Юбани-Бенгу, която също публикува подобен труд, в много други статии описва артикулационните и акустични характеристики на албанските фонемни.

А Джовани Белушио слага началото на нова перспектива в експерименталните изследвания на фонетиката на стандартния албански език. Неговите изследвания притежават описателни и сравнителен характер.

Експерименталните изследвания в областта на албанската фонетика се разделят на две групи:

1. В първата се подреждат изследвания, чийто обект на изследване са артикулационното и акустичното описание на фонемите в албанския, т.е. техните физически характеристики;

2. Във втората група са включени сравнителните изследвания между системата от звукове в албанския и тази в другите езици.

Цел

Настоящата работа има за цел да направи нова крачка напред в изследването на албанските говори с идеята да допринесе за описанието на диалектите. По-конкретно, проучването е фокусирано върху вокалната система.

Определянето на инвентара, на системата и функциите на фонемите в говора на Източно Косово е част от целта на изследването, определяне, което е извършено чрез експериментално сравнение с компютърната програма Praat. В този случай се изследва ролята на ударението и интонацията във фонематичната вокална система на този говор. От компютърния анализ са направени изводи за тенденцията на промените, настъпили вътре в рамките на този диалект. Тези промени зависят от различни езикови и неезикови фактори.

Методология

Това проучване съдържа няколко нива на изследване, поради което методът на работа е адаптиран към изследвания в областта на фонетиката. За изготвянето на тази дисертация стъпвам на материалите, събрани на терен, и на проучванията на някои автори.

Основният метод на работа е квантитативен (и дедуктивен).

За научното изследване „Вокалната система на говора в Прешевската долина“ на първо място използвах четири важни характеристики при определяне броя на информаторите, които трябваше да бъдат записани за това изследване. Тези четири характеристики са:

1. Място; 2. Пол; 3. Възраст; 4. Ниво на образование.

От записите на информаторите получих тези езикови явления, които са характерни във фонетичен аспект. Представянето на резултатите има за цел да подчертае особеностите на говора. Те са разгледани по-подробно в съответните глави, където са изследвани вокалната система и нейните функционални стойности.

Направени са интервюта с информанти, чиито разкази са подложени на фонетична транскрипция, която се прави с цел разглеждане на звуковите характеристики в речта на носители на различни говори, свързани с определен регион и социална прослойка.

Участниците в това изследване са носители на говора в региона на Прешевската долина. Корпусът включва общо 100 местни лица, записани с диктофон, разделени на групи по пол, възраст и степен на образование.

Пол	Възраст	Образование
Мъже и жени	Първа група: 14-29 години Втора група: 30-49 години Трета група: над 50 години	Първа група - начално образование Втора група - средно образование Трета група - висше образование

Анкетираните са избрани от различни обществени групи: домакиня, фермер, учител/ка, лекар/ка, медицинска сестра, ходжа, държавен служител, студент/ка.

Проучването на инвентара от вокални фонемни на този говор и на неговите подварианти е извършено въз основа на историите на предварително избраните информанти. Те имат за задача да разкажат приказка (Червената шапчица), история или да разкажат нещо от живота си. След това бе направен анализ на фонемите, открити в този корпус; инвентарът и неговите подварианти бяха дефинирани, противопоставянията, реализирани в трите позиции на думата – начална, средна и крайна, също бяха дефинирани.

За събирането на данни за изследването интервюираните бяха записани да разказват приказка. В нея след това беше намерен броят на фонетичните променливи при произнасянето на гласните фонемни в техните интервюта. За да се открият тези фонетични промени, е необходима прилагането на фонетична транскрипция върху целия събран корпус.

Един език може да има много говорни варианти, резултат от различни социални фактори. В настоящата разработка са включени фонетични промени, защото говорът в Прешевската долина има специален акцент при произнасянето на думите, който се различава от този в Косово.

На информантите бе обяснено, че направените от тях записи ще се използват за научно изследване. По време на записите тяхната задача беше да разкажат приказка по техен избор, като разказът им трябваше да бъде с продължителност до пет минути. Работата на терен не беше толкова лесна, защото имаше хора, които не знаеха кога да спрат.

Различия между информантите има във възрастта, образованието и местоживеенето. Резултатите във връзка с гласните са представени чрез измерванията, които предоставя софтуерът Praat. Разказите на информантите са транскрибирани и техният диалект е сравнен със стандартния албанския език.

Първоначално са представени резултатите от измерванията на говоримия език на информантите от Буяновац, след това резултатите, получени от Прешево. Имаме общо сто информанти, разпределени поравно в околностите на Прешево и Буяновац.

Акустичните характеристики на гласните са изразени чрез формантите, които зависят от формата и големината на ларинкса. В спектъра на гласните обикновено се различават няколко форманта, които се означават с цифри (първи формант, втори, трети и четвърти формант) F1, F2, F3, F4. Освен това се различава и основният тон F0. За характеристиките на гласните решаваща роля играят първите два форманти.

Задачи на дисертацията:

- 1. Да се запишат информаторите, като се зачитат критериите за подбор;*
- 2. Да се транскрибират текстовете;*
- 3. Да се открият противопоставянията между гласните фонемии;*
- 4. Да се изберат думите според критериите за анализ на гласните фонемии;*
- 5. Да се приложи програмата Praat.*
- 6. Да се приложи програмата SPSS, за да бъдат изведени средните стойности на F1, F2 и dB.*

7. Да се приложи програмата Excel за представяне на графиките.

Характеристики на говора в Прешевската долина:

1. Фонетика

- Основна характеристика на фонетичната система на говора в Прешево са дългите гласни;
- Дифтонгът /ua/, използван в албанския тоскийски, в говора в Прешевската долина се предава с /u/;
- Носови гласни има в някои села около Прешево;
- В някои села около Буяновац и Прешево липсва гласната /y/.
- Палаталните съгласни -q, -gj в Прешевската долина остават такива, не търпят промени.
- Преминаване на дифтонгите -oe, -ae в предни, полувисоки гласни -ö и -e (отворено): *vö, pe*.
- Преминаването на удареното -a в някои думи в по-преден и по-затворен звук (ä) *nält, zjärm*.

2. Акцентология

- Ударение на предпоследната сричка на думите *vèri, qìri, nìeri*

3. Морфология

- Образоването на определена форма на съществителните имена в мъжки род, които завършват с ударено лабиално -i с окончание, типично за съществителните от женски род на -j-a; *bari-ja, kadi-ja, haxhi-ja, Ali-ja, Sali-ja*.
- Образоването на определена форма в именителен падеж на съществителните от мъжки род, които завършват на -ie с помощта на окончанието -ni: *prue, proni* (в Прешевската долина се срещат като *pruni*)/ *thue, thoni*, а във винителен падеж, определена форма приемат окончание -nin: *prrue, prronin / thue, thonin*. Тази особеност е засвидетелствана във всички говори на северния гегийски.

- Образоването на първо лице, сегашно време, изявително наклонение на глаголите от първо спрежение, първи клас, с помощта на окончанието *-i*; (*unë*) *lidhi*, *hapi*;
- Образоването на трето лице, единствено число, сегашно време, подчинително наклонение с окончанието *-in* (*jn*), което е еднакво с окончанието в трето лице, множествено число: (*ai*) *t'lidhin*, *t'presin*, *t'hajn*, *t'lajn* (в Прешевската долина формата е: *t' lidhë*, *t'prit*, *t'han*).
- Формите *djali jem* (*em*) ‘момчето/синът ми’, *vajza jeme* (*eme*) ‘момичето/дъщеря ми’ (с липсваща йотация при формите в скоби – бел. прев.) в именителен падеж, първо лице, притежателят и притежаваното са в единствено число, тези форми съществуват и в говора в Прешевската долина.
- Формите на притежателното местоимение в говора на Прешевската долина се срещат като: *djali jem*, *vajza jeme*, които на места се срещат и без началното *-j*: *djali em*, *vajza eme*.
- В говора в Прешевската долина съчетанието *fsh* не се опростява: *mufsh*, *shkofsha*, *kofsha* и др.
- Определителният член *-u* при съществителни имена, които завършват на фарингалните *-k*, *g*, (*bujku*, *zogu*) в някои части на Прешевската долина се среща като: *bujki*, *zogi*. Също така глаголите с основа на *-k*, *g* (*pjeku*, *djegu*, *lagu*) се появяват като: *pjeki*, *djegi*, *lagi*.

Като се наблюдават тези отличителни черти на говора в долината на Прешево, може да се отбележи, че говорът в този регион има достатъчно особености, заради които си заслужава да бъде направено научно изследване.

Езиковите характеристики, които говорът на Прешевската долина притежава, са тези, които го отличават от другите диалекти.

Особености на вокалната система в говора на Прешево и околностите му:

В говора в Прешево и околностите се срещат следните серии гласни: кратки носови, дълги носови и носови гласни, които се използват в някои села около Прешево, които са в контакт с райони в Македония и част от Косово.

- Кратки гласни са: *ă, ě, ě, ĭ, ō, ŷ, y*.
- Дълги гласни са: *a:, e:, i:, o:, u:, y:*.
- Носови гласни са: *ã, õ*.

- **Дължина на гласните:**

Дължината на гласните е характеристика за вокализма на гегийския диалект. (Доди, 1970:60). Така както всеки говор от гегийския диалект, който е с богат вокализъм, и говорът в Прешево и околностите му притежава система от гласни с различни вариации на гласните фонемеи.

Ударените дълги гласни се срещат в думите с отворена крайна сричка: *grã, vllã, shkã, burrnã, shpã, pleçnã, mushknã, sÿ-si, kcÿ* и др. Такива гласни има и в чуждиците като: *premi, armi, penzi, fukarã, evlijã, hatã* и др. Те се срещат и в затворени срички, напр.: *gjãl, gjãth, bÿrr, hõxh, firm, slïk, shtãg, mÿj, ullÿk, dhïmt, rrõjt, morãv, skllõpk, xhãll*.

Ударената гласна в затворена сричка в този говор, за разлика от другите говори на североизточния гегийски, се произнася и при някои съществителни от мъжки и женски род в позиция пред съгласните *-r, -ll, -n*. Тези съществителни обикновено са двусрични думи, по-рядко трисрични. Напр.: *ofiqãr, beqãr, samãr, mahãll, drakÿll, bÿll, damãr, shumãr, magãr, centrãll, budãll, mixhallãr, hoxhallãr, litãr, kumãr, zãll*.

Дългите гласни са ударени и в онези случаи, когато имаме монофтонгизация на дифтонгите като: *mïll, dïll, çïll, bÿll* и др. Дълги вокални фонемеи имаме и при чуждиците с инфинитив и при съществителните от женски род с произход от славянските езици и които завършват с консонантната фонема */t/*, както и с някои други съгласни и със суфикса *-icë*.

Напр. думите: *vadït, zagllavï, rasadït, zakaçït, gazdarïcë, gospogjïcë, Zhunïcë, Raïncë, Corrotïcë, Rahovïcë*.

Гласните са дълги и при някои глаголи в минало неопределено време, при причастието, както са например:

Kimi kalū, kŭm ardh, jŭm kōn и др. С дълги гласни са и някои съществителни във винителен падеж, когато между гласните влиза съгласната *-v*. Напр.: *dhe:vin, thi:vin, ka:vin, shi:vin* и др.

- **Средно дълги гласни**

Дългите гласни преминават в средни по дължина в случаите, когато съществителните в неопределена форма завършват с *-r*, и на други съгласни. Напр.: *samār – sama'ri, poshtār – poshta'ri, beqār – beqa'ri, dinār – dina'ri, guvedār – guveda'ri*.

- **Кратки гласни**

За този говор можем да кажем, че кратката гласна преминава в средна в структурата на съществителните, когато се използват в определена форма, напр.: *drëç – dre'çi, shofër – shofe'ri, shōç – sho'çi, duhōn – duho'ni, kalēm – kale'mi, māl – ma'li, dāsh – da'shi*.

Според Беци, общоприето е, че дължината няма функционална стойност в днешния литературен албански език. Като анализира физическите параметри на гласната */a/* и на гласната */i/* Беци констатира, че разликите, които се забелязват в дължината на ударените гласни в думи като *plak-plakë* са нестабилни и са толкова малко, че не могат да играят роля в тяхното противопоставяне. Връзката между дългите гласни и ударението личи при определени случаи, когато се наблюдава монофтонгизация на дифтонгите в примерите, посочени по-горе (напр. *mīll, dīll*). В заключение, дължината на гласните е характерна за говора на Източно Косово.

- **Назалност**

Назалността в говора в Прешевската долина е сред основните характеристики в някои села около Прешево, защото те са под влияние на съседните области като Куманово в Македония и част от Гилян, където назалността не е с висок интензитет, както се среща в някои други поддиалекти на северния гегийски.

При събирането на материалите забелязах, че назалните гласни са налични, напр.: */cif dɔ kɔft ɔft ma mir/, /sɛ kur bɔhət kjɔ nuk ɛ di/, /kɔmunɛs Prɛʃɛvɛs/, /tana natɔn jɔn sɛrbt/, /ku ā rɛka θat/, /āft ni:far vɛni ʃkrɛt ā/*.

Назалността е най-силно изразена в село Miratoc/ Миратовац и в селата около Karadak/Карадак в Прешево (Buhiç/ Буич, Rahovicë/ Ораовица, Stanec/ Станевце, Pincë/ Илинце, Lezbali / Лезбали, Caravajkë/ Царавайка, Dercë/ Децце). В село Миратовац тази особеност е характерна, заради съседството и брачните връзки с жители от Куманово, съответно от селата Llojav/ Лояв, Vaksincë/ Ваксинце, Orizare/ Оризаре, Sllurçan/ Слупчан и др. Докато селата Tërrnavë/ Търнава и Strezoc/ Стрезовце имат езикови сходства със село Миратовац, заради географската близост и контактите между хората. Характеристики на сходство се забелязват при глагола - *bëj*, където се използва носовата *-a*, напр. */bāj –bājke/*.

За времето на проекта няхаме възможност да извършим измервания на параметъра за назалност, тъй като програмата Praat не предлага такава възможност. Следователно, поради невъзможността да се предложат цифри въз основа на измервания, ние разчитаме само на слуховото възприятие на тази особеност в гегийския, която в този говор е твърде редуцирана.

- *Кратки гласни фонем*

Кратките гласни в говора в Прешево и околностите са характерни за едносричните и двусричните думи, които завършват със затворена и отворена сричка. В този случай се произнасят с кратка гласна глаголите и съществителните имена, които завършват на съгласна и гласна. Напр.: *pĩ, zĩ, shtĩ, rrĩ, mĩk, mĩsh, xhãk, rrãfsh, mãl, kõs, duhõ, msũs* и др.

Кратките гласни са налични и при някои прилагателни като: *i kěj, i lãkt, i shtrëmt, i prĩsht, zengĩn, pasanĩk* и др.

Особености на вокалната система в говора на Буяновац и околностите му:

Ударените дълги гласни се срещат в думи с отворена крайна сричка: *fmiã, shkojshmĩ, kurxhõ, shtĩ, çikã, xhalĩ, vallã, kaprollã, dritã, amã, marrë, përparã, autostradã, luginã, të mdhajã, të voglã, mujë* и др.

Такива гласни се срещат и в чуждиците, като например: *strujã, autostradã, vallã, bakllavã*.

Ударена гласна в затворена сричка се произнася и при някои съществителни имена от мъжки и женски род в позиция пред съгласните *r*, *ll*, *n*, като тези съществителни могат да бъдат двусрични и по-рядко трисрични думи. Например: *bunār*, *kultūr*, *habēr*, *detelīn* и др.

Дълги вокални фонеме имаме и при чужди думи с инфинитив и при съществителни в женски род със славянски произход, завършващи на съгласната фонема */t/*, на някои други съгласни и на суфикса *-icë*.

Например думите: *Llobavīt*, *stërvīt*, *bullīc*, *llubenīc*.

С дълга гласна са и някои съществителни във формата си и в именителен, и във винителен падеж, напр.: *dhōndrin*, *mīkin*, *shōkin*, *grūn*, *qīkēn* и др.

Имаме преминаване на гласната */y/* в дългата гласна */ī/*, напр.: *Krī*, *sī*, *dī*, *tī*, *frīm*, *tlīn*, *fīr*, *fīx*, *indīr*, *xhīms*, *hī*. Тези съществителни в определена форма също са с дълга гласна, напр.: *krīja*, *sinī*, *frīma*, *tlīni*.

- Средно дълги гласни

Дългите гласни преминават в средни по дължина в случаите, когато съществителните в неопределена форма завършват на */r/*, и на някои други съгласни. Напр.: *samār* – *samari*, *poshtār* – *poshtari*, *beqār* – *beqari*, *dinār* – *dinari*, *guvedār* – *guvedari*.

- Кратки гласни

Може да се каже, че в този говор кратката гласна на съществителните преминава в гласна със средна дължина, когато тези съществителни се използват в определена форма, напр.: *Kimik* – *kimīki*, *burek* – *burēki*, *plak* – *plāki*.

- Кратки гласни фонеме

Кратките гласни в говора в Буяновац присъстват главно в следните думи. Напр.: *Kă*, *dī*, *milēt*, *nīs*, *kī*, *etj*

Кратките гласни са характерни и за някои прилагателни като напр.: *I līdh*, *tē mdhajă*, *tē voglă*, и др.

Диалектни характеристики в Прешевската долина

Глаголните форми, в които има струпване на гласни /ye/ в сег. вр., в мин. несв., изяв., подч. и повел. накл. се изписват по следния начин: *lyej, lyejsha, të lyejsha, kryej, kryejsha, të kryejsha*. (Ismajli, 2005:447).

В говора в Прешевската долина тези глаголни форми се срещат в такъв вид:

В говора в Прешево:

В говора в Буяновац, в село Тёрнос/ Търновац:

Lyj

li

Lyjsha

lisha

T' lysha

t' lisha

Kry

kri (за свършвам)

Krysha

krisha

T' krysha

t' krisha

Тези промени на гласните фонемите се срещат най-вече в село Тёрнос/ Търновац, а другите села запазват понякога гласната - у, така както е в Прешево и околностите.

За говора в Прешевската долина е характерно и преминаването на гласната /y/ в /i/, където тази особеност е в резултат на влиянието на славянските езици.

При събирането на материала успяха да се регистрират в корпуса тези думи, които изменят гласната /y/ в /i/:

- Говорът в Прешевската долина (Тёрнос/ Търновац – Raincë/ Раинце) : *Kri, Si, Di, Ti, Frim, Ftir, Tlin, Indir, Fix, Xhims, Hi*.
- Стандартният албански език: *Koka (Krytë), Sy, Dy, Ti, Frymë, Fytyrë, Tlyn (yndyrë/ мазнина), Indyrë, Fyx (pe për qepje /конец за шиене), Gjysmë, Hy*.

Съществителните *Koka, Sy, Frymë, Fytyrë, Tlyn* в този говор и в определена форма при произнасяне са с дълга гласна напр.: *kri:ja, si:ni, fri:ma, fti:ra, ili:ni*. С кратка гласна са съществителните *atë – ату, fëll – фyll, dë – ду*.

Но в *Shoshajë/ Шушая, Rahovicë/ Ораовица, Corroticë/ Църнотинце, Norçë/ Норча* и в други села гласната -у е налична и доста употребявана.

Според правописните правила гласната -у е налична при писане и в селата, където при изговор тя не се произнася.

Думите *mysafir, myfti, myshteri, byro, byrek* в изследвания говор имат формата: *mysafir, mifti, mishteri, birov, burek*.

- А гласната -у в говора в Прешевската долина е представена в тази форма:
 - Дълга;
 - кратка.

Според Доди (1970:54) гласната -у в Северна Албания са характеризира с по-слаба лабиализация, отколкото в Южна Албания особено когато става дума за кратко -у.

Дългата гласна -у в нашия корпус е в отворена и затворена сричка, напр.: *sy, dry, ty, frym, ftyr, qyk, pyk, pshtym, tlyn, dyr, ndërsy, kry, xhys, lys, xhym, fyx, yndyr, myrtaj, gryk, dyçy:sh, çysh, kurçysh, e dyta, ndryshe, tybe, shybe* и др.

Гласната -у се използва като дълга и при глаголите в *paskajore/* инфинитив, във формите за минало неопределено време на глаголите и др. Напр.: *me hy, kum hy, jum hy; Me kcy, patmi kcy; Mi fry, i kena fry; Me lyp, kimi lyp; Me shtyp, na ka shtyp; Mu ka zyvr, me shpërthy, me shky, me ly, me myt, u shpërthy, nuk vyke* и др.

Числителното *dy* ‘две’ съответно дългата гласна -у се среща, когато е придружена от съществителни в женски род, а кратко -у при числителното – *dy* ‘две’ се среща, когато е придружено от съществително в мъжки род, напр: */Gjy:la i ka dy: çì:ka/; / Artani i ka dÿ gjem/*. Този случай представлява фонетична промяна.

Гласната -у е дълга при прилагателните: */ I thy:em/, /I ly:m/, /I nxhy:m/* и др.

Някои думи, които използват дълго -у в неопределена форма, като: *sy:, fry:m, dry: tly:n, pshty:m, xhy:s, qy:k, py:k*, които в определена форма също така се явяват с тази гласна, напр.: *sy:ni, fry:ma, dry:ni, tly:ni, pshty:ma, xhy:sa, qy:ka, py:ka* и др.

Кратката гласна -у се среща обикновено при едносрични думи, но също и при някои двусрични:

Tym, fyll, myk, i mykt, ngryk, kryp, qyp, fyt, dyll, xhysh, kryt, babaxhysh, gjymbysh, kuçyk, umuz. Syfyr, gjyгим, huxhim, shyqyr и др.

Тази гласна – дълга или кратка, по-специално дълга, в селата Raincë/ Раинце, Bushtran/ Бущране, Geraj/ Герай, и по-рядко в село Çukarkë/ Чукарка до Прешево, е заменена от гласната *-i*. Замяна на *-y > i* се среща предимно в говора в Буяновац и околностите, включително в селата Tërnoc/ Търновац, Samolicë/ Самолица, Nasalcë/ Несалце, Letovicë/ Летовица.

Противопоставяне на двойките гласни фонем

Противопоставяне на двойката фонем */i / -/y/* може да се срещне най-вече в средата и края на думите. В изследването са разгледани думите, които започват с фонемата *-y*. В тази група на носителите на говора те са много малко. Това е причината за липсата на опозиция в началото на думата.

Противопоставяне в средата на думата имаме: *mik – myk* ‘приятел’, *fill-fyll* ‘веднага’, (*fill* се използва за веднага).

Противопоставяне в края на думата имаме: *di – dy* (напр. *ai di shumë gjëra, ajo ka dy lule*).

- Противопоставяне на двойката фонем */i/ - /u/*

Средата на думата е единствената позиция, при която е засвидетелствано фонологично противопоставяне на двойката *-i/ - /u/*. Напр.:

Gisht – gusht; Pis – pus; Fis – fus (i fus, për ja vendosi); Lis – lus (e lus për i lutem).

- Противопоставяне на двойката фонем */i/ - /e/*

Средата на думата е позиция, в която е засвидетелствано противопоставянето на фонемите *-i* и *-e*, както и краят на думата.

Rrin – rren (rrin për qëndron, rren për gënjënë); Edhi – edhe (edhi kafshë)

- Противопоставяне на двойката фонем */i/ - /a/*

Функционалната стойност на тази двойка в опозиция се проявява в средата и края на думата.

Pis – pas; Plis – plas; Mish – mash; Rris – rras (rras për ha/ за ям); Si – sa

Всички тези фонологични опозиции на фонемите ги откриваме при носителите на говора в Прешевската долина, които са актуални за всички групи говорещи албански език.

Фонетична транскрипция

По време на нашето изследване сме използвали международната фонетична азбука. Транскрипцията е необходим елемент при работата в областта на фонетиката. Транскрипциите на нашите материали са дадени в приложението в края на научната разработка. За фонетично-фонологичните явления се опряхм само на слуховата оценка. Докато измерванията за височина (или тоналност) F1, F2, Hz и дължина (q/s), както и за физическия интензитет dB, са направени с програмата Praat.

При работата с тази програма се вижда вида на акустичните звукови вълни, където колкото по-високи са вълните, толкова по-висок е интензитетът на звука.

Причината, поради която текстовете от изследването трябва да бъдат транскрибирани, е, за да бъде анализирана всяка гласна, когато се употребява в началото, средата и края на думата в стоте интервюта.

ГЛАВА 1

ГОВОРЪТ В БУЯНОВАЦ И ОКОЛНОСТИТЕ – ФОНЕТИЧЕН АСПЕКТ ВОКАЛНА СИСТЕМА

ЕКСПЕРИМЕНТАЛНА ФОНЕТИКА

Системата от гласни в говора в Прешевската долина е предмет на това изследване. В тази част от научната разработка представям системата от гласни в говора в Буяновац и околностите. Той се отличава от говорите в околните села. Една от причините за тази разлика е свързана с факта, че в този град има много преселници от планинските райони в тази зона.

Според Richard A. Hudson миграцията на хората влияе върху техния говор, защото те го модифицират, за да се приспособят към новите обстоятелства. Ето защо срещнах известни трудности при избора на информатори. Трябваше да се обърне голямо внимание особено при избора на жени информатори, защото в Буяновац и околностите има много жени от Косово, омъжени тук. Това се среща във всички населени места в Прешевската долина, която включва всички села и два града.

Определяне на инвентара от гласни фонемеи в говора в Буяновац и околностите

Разликите в инвентара от фонемеи в говора в Буяновац и околностите са видими на първо място във вокалната система. Този инвентар варира за общия брой фонемеи в зависимост от населеното място, където мнозинството от жителите е албаноезично. В някои села инвентарът от вокални фонемеи се състои от една фонема по-малко – фонемата /y/ не се реализира в селата Tërнос i Madh/ Велики Търновац, Turi/ Турия, Lluqan/ Лучане, Osllarë / Осларе.

Липсата на фонемата /y/ е в резултат на директния езиков контакт на жителите от тези населени места със славянския етнос и техния славянски език.

От друга страна, в не малка част от селата в Буяновац и като цяло в него се запазва фонемата /y/, което прави тази система подобна на системата от фонемеи, характерна за езика, говорен в Косово. Следователно вокалната система в този регион може да се приеме, че е съставена от пет + една фонема /y/.

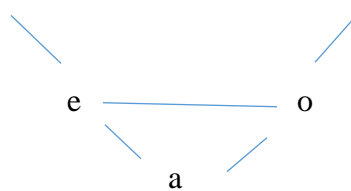
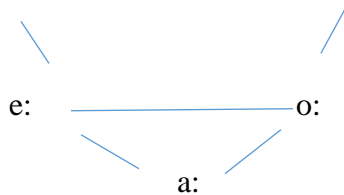
Всички тези фонемеи са в опозиционни отношения, затова можем да кажем, че говорът в Буяновац и околностите познава две серии гласни, серията на дългите и тази на кратките. Качествените разлики между тези серии са разгледани в съответните глави.

Друга характеристика, която отличава този говор, е липсата на ударената фонема /ë/, която винаги се замества с гласната /ε/.

Въз основа на тези констатации може да се представи инвентара на гласните от този говор и говорите в околностите със следните триъгълници:

i: _____ + (y:) _____ u:

i _____ +(y) _____ u

Въз основа на нашия корпус се вижда, че системата на говора в Буяновац и околностите се различава и по регионалната принадлежност на носителите на този говор. По този начин вокалната му система може да бъде описана по следния начин:

Първият подвариант (на диалекта) е свързан с демографското еднообразие на жителите на Буяновац и на някои околни села, докато вторият е свързан с планинците, идващи от областта Байгорска Шаля в Буяновац и в някои околни села. Следователно се различават следните подварианти на инвентара:

1. Първата група, съставена от жителите на Буяновац и околностите, разполага със следния фонемин инвентар:

a, e, ε, i, o, u, / a:, e:, i:, o:, u:/ ǎ, ě, ĭ, ŷ, ǫ / (16 гласни фонеми).

2. Втората група, която се състои от придошлите в Буяновац и околностите планинци, познава следния състав от фонеми:

a, e, ε, i, o, u, y/ a:, e:, i:, o:, u:, y:/ ǎ, ě, ĭ, ŷ, ǫ, ʏ / (19 гласни фонеми).

За фонологичните стойности (звуквите стойности на една фонема) на вокалната система на говора в Буяновац и околностите става дума по-нататък в дисертацията.

Резултати от програмата Praat за говора в Буяновац и околностите

Изследователската работа на терен доведе до напълно достатъчни резултати за откриването на честотите на вокалната система. Използвана бе програмата Praat за всяка гласна в изследването, за да се проследят звуковите честоти.

1. При гласната /i/ имаме повишена честота на f2, в третата група на мъжете, докато при жените - най-високата честота е представена във f2 в първата група или по-младите по възраст;

2. При гласната /y/ най-висока е честотата на f2 при първата група на мъжете, почти съща е стойността на f2 и при групата на жените, първата група, по-младите на възраст;
3. При гласната /u/ най-голяма е честотата на f2 е при първата и третата група на мъжете, докато при жените най-висока е честотата на f2 при втората група, със средна възраст;
4. При гласната /e/ най-висока е честотата на f2 при първата и третата група на мъжете, докато при жените f2 е с най-висока честота при третата група, на по-възрастните;
5. При гласната /o/ най-висока честота на f2 имаме при третата група, по-възрастните, на мъжете, докато при жените най-висока честота f2 има при първата група на жените, в млада възраст;
6. При гласната /a/ най-висока е честотата на f2 при първата група на мъжете, младите по възраст, и при жените също от първа група, младите по възраст.

От посочените резултати става ясно, че честотата на f2 е по-висока и това е в резултат на по-силното произнасяне на фонемата. Актуалните стойности на формантните честоти зависят и от дължината на вокалния тракт на говорещия. Така че не абсолютните стойности на формантните честоти определят фонетичната информация, защото те могат да варират в зависимост от произношението на фонемата в реда, в който е поставена в думата.

Честотата на първия формант се определя главно от височината на средната част на езика. Честотата на втория се определя основно от предната и задната част на езика.

ГЛАВА 2

Говорът в Прешево и околностите – фонетичен аспект

Вокална система

В тази глава ще разгледаме онези фонетико-фонологични явления на албанския говор в Източно Косово, които засягат говора в Прешево и околностите му, които имат своите езикови особености.

Резултати, получени с програмата Praat за говора в Прешево и околностите

По време на изследването в Прешево и околностите беше събран достатъчно материал за откриване на честотите във вокалната система. Всяка гласна от изследването бе подложена на анализ с програмата Praat за показване на звуковите честоти и стойностите на интензитета.

1. При гласната /i/ има повишена честота при форманта F2, F1 се оказва с по-висока честота при втората група на жените с 856 Hz, докато при първата група на мъжете F1 показва 111 Hz, dB е представен при втората група на жените с 76.7 dB, а при мъжете - 74.58 dB.
2. При гласната /y/ F2 е с най-висока честота, най-висока е честотата F1 при жените от втора група с 1409 Hz, а dB 76 отново е при втората група; при мъжете F1 показва 1588 Hz при третата група и dB 76 с най-висока сила е при третата група.
3. При гласната /u/ най-висока честота имаме при F2, честотата на F1 е представена с 836 Hz при втората група на жените, dB 72.93 при жените, докато най-високият интензитет на гласа е представен при втората група на мъжете за гласната /u/ със 72.93 dB, докато честотата на F1 е представена с 1125 Hz при мъжете – трета група, по-възрастни.
4. При гласната /e/ най-висока е честота във F2, най-голяма е височината на F1 при първата група на жените с 920 Hz, най-висок интензитет за този вокал имаме при третата група, жени, с dB 84. При мъжете - F1 с 922 Hz за третата група, а за първата група, на младите dB 84.
5. Гласната /o/ е с най-висока честотата в F2 за двата пола. При жените гласната /o/ с по-висок ръст на F1 е отбелязан при първата група с 891 Hz, докато интензитетът е представен с 74 dB във втората група, на средната възраст. При мъжете формантът F1 е с най-висок резултат при трета група с 882 Hz, и с най-висок интензитет в първата група – младите, с 83 dB.

6. При гласната /a/ най-висока е честотата в F2 при двата пола. При жените най-високи стойности на F1 се отчитат при третата група с 881 Hz, а най-високият отчетен интензитет е отново при третата група с 84 dB. При всички мъже F1 е с най-високи стойности при третата група с 975 Hz, докато втората група отчита най-висок интензитет в сравнение с другите две групи, показвайки 82.32 dB.

От горните резултати се вижда, че честотите са представени по различни начини в зависимост от групите, от които се извлича корпусът на изследването. От показаните резултати се установява, че F1 с най-високи стойности при всички вокали е представен при третата група – на по-възрастните, докато интензитетът dB е представен с най-високи стойности при втората група, тоест хората на средна възраст.

ГЛАВА 3

Сравнение на диалектните думи от Прешевската долина със стандартния албански език

Изследването на диалектите представлява основа за всички езиковедски изследвания. Както подчертава известният френски учен Антоан Мейе, „няма история на езика без диалектологията и особено без цялостна езикова география, изследвана добре“.

Говорът в Прешево има своите отличителни диалектни особености като всеки говор, особености, свързани с политически разделения, влияние на икономиката и градовете и близостта на сръбските градове, така че в този говор освен диалектните албански особености се отчита и използването на някои сръбски заемки. По-долу представяме диалектните думи, използвани от информанти в сравнение със стандартния албански език.

По време на езиковедската експедиция в Буяновац и Прешево имаше възможност да се чуе един гладък албански говор, много близък до стандартния албански език. Специално трябва да се отличи говора в Прешево, който е много близък до литературния албански, и с който работата в областта на диалектите и лексиката беше лесна, тъй като не само от записите, направени с електронните устройства, но и от разговорите извън

основната тема на експедицията, жителите на Прешево и Буяновац и околностите им говорят чисто своя североизточен гегийски, с много малко заемки от чужди езици особено от славянския, с който имат контакти.

Сред интервюираните информанти бяха открити някои диалектно изговаряни думи, по-конкретно глаголните форми в инфинитива (*për të punuar*), за който мнозинството от информантите използват глаголната форма от гегийски. Също така причастиеето на някои глаголи, които в стандартния език завършват с наставката *-ur*, информантите ги произнасят с *-ë*. В направените интервюта се забелязва и използването на съществителни, прилагателни, числителни и местоимения в тяхната диалектна форма, обикновено от информантите с по-ниско образование или от младите на възраст информанти.

Заемките в говора в Прешевската долина

Заемките обикновено стават част от неофициалния език по различни причини, а в случая с албанския език, заради продължителните окупации (особено от Османската империя и славяните); близостта или съседството с балканските народи е довело до това днес да се използват някои заемки в двата диалекта на албанския език.

Обикновено се смята и казва, че основните носители на заемките или причините за езиковите интерференции са билингвите. Разбира се, за тези случаи влияят и много други социални и езикови фактори. Езикът не винаги приема всеки чужд елемент. Редки са онези чужди елементи, които се наслояват в приемащия език, в сравнение с тези, които успяват да се наложат веднага в езика. Обаче с течение на времето тези елементи могат да се съберат постепенно и да навлязат до голяма степен в езика-приемник (Nuhiu 1990:9).

Славянски заемки (след всички примери за заемки е посочена с тире кореспондиращата с тях албанска дума): *brisaç-fshires*, *zid-mur*, *fjoka-sirtari*, *kaput-pallte*, *ograda-rrethoja*, *sவில்le-mendafsh*, *akumulator-bateri*, *komplluqi-pedalja e makines*, *menjaçi-nderruesi i shpejtësise*, *felga-disku*, *vilica-nofulla*.

Тези заемки се използват предимно от по-възрастното население и това с по-ниско образование.

Турцизми (използват се от по-възрастното население): *tenxhere, sandëk, mangall, shilte, këllëf, nishan, argat, mintan, çizme, dimia, budalla, amanet, haber, hatër, haram, zor, telash, sebep, sevar, millet, shaka, dynja, haram, gjynah, xham, konak, oxhak, tavan, okllagi, alet, çare, dalldis, badihava, hesap, axhami, hiç, hise, bahçe, bajat, ama, bardak, adet, begenis, bilmez, harxh, vesvese, çarshi, jazëk, kësmet (kismet), oda, jeshil* и др.

Заемки от немски език: *pllaci-trualli, gepëk-bagazh, shllajf-makine mprehese, banhof-stacioni i trenit, ploshtad-sheshi i qytetit, bullduzher-eskavator, parkpllac-vendparkim* и др.

Този вид заемки се срещат обикновено сред по-младите, децата, които са родени и израснали в чужбина, предимно в Германия и Швейцария. С пристигането на емигрантите особено за празниците, те използват тези чуждици от немския език.

РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО:

Вокалната система на говора в Прешевската долина е тема, която досега не е разглеждана от изследователите от гледна точка на експерименталната фонетика.

Корпусът на изследването включва общо 100 информанти, мъже и жени, разделени в три групи: първа група от 14 – 29 години, втора група от 30 – 49 години, трета група – над 50 години.

Информантите са с начално, средно и висше образование, работещи и неработещи. Те са от градовете и селата около Буяновац и Прешево.

Изследването е разделено на четири части:

- Първата част включва увод и методология на работа;
- Втората - съдържа изследване на говора в Буяновац и околностите, акустична и експериментална фонетика и резултати от програмата Praat, изчисленията, направени с програмата SPSS и графиките, изведени с програмата Excel.
- Третата част - говора в Прешево и околностите, акустична и експериментална фонетика и резултати от програмата Praat, изчисленията, направени с програмата SPSS и графиките, изведени с програмата Excel.

- Четвърта част е за лексиката, в която са включени чуждиците, използвани в Прешевската долина и сравнения на използваните думи в гегийски със стандартния албански език.

В изследването направих някои предложения и се фокусирах преди всичко върху експерименталната фонетика, тъй като това е тема, неразработвана досега. Забеляза се, че по-ранните изследвания по фонетика са свързани предимно с акустичните свойства на звуковете, но не засягат експерименталната фонетика. Поради липсата на разработки по експериментална фонетика и малкото изследвания като цяло „Вокалната система в говора в Прешевската долина“ попълва тези липси в досегашните изследвания чрез измервания, а цялостното изследване се изготвя с изключително старание и специална отдаденост.

Първата част на дисертацията е посветена на научната литературата, свързана с фонетични и диалектни теми, които са били разглеждани от различни езиковеди.

а. Говорът в Прешево и околностите е чист албански говор, въпреки че местните лица, говорещи албански, се отклоняват от стандартния албански език. Същото важи и за говора в Буяновац и околностите.

б. Говорът в Прешевската долина има своите езикови особености, които са:

- Замяна на гласната /y/ с гласната /i/ в някои села в Прешевската долина;
- Произнасяне на вокалните и съгласните фонемии според говорните норми на стандартния език в някои селища в Прешевската долина;
- Използване на дълги гласни в някои села в Прешевската долина.

в. Гегийският говор в Прешево и околностите не се различава особено от гегийските поддиалекти;

г. В говора в Прешевската долина съществува голям брой чуждици от сръбски и турски език, има и англицизми, използвани от интервюираните информанти;

д. В дисертацията в рамките на фонетиката е посветено специално внимание на акустичната и експерименталната фонетика, защото по този начин се обогатява фонетиката на албанския език в тези два аспекта, като така се предлагат доказани резултати на читателите на научното изследване;

е. Настоящата работа може да бъде разширена и повече, като се имат предвид аспектите на фонетиката като клон от езикознанието;

ж. По отношение на адстрата като езикова особеност, която се проявява в език под влияние и в контакт със съседен език, адстратът има отражение върху фонемата /y/, която в резултат на контактите с говорещите сръбски език лица понякога се променя и преминава в /i/;

з. Като се има предвид, че акустичната фонетика е клон на фонетиката, който се занимава с физическите характеристики на речевите звукове по време на тяхната артикулация, в този раздел са представени противопоставянията между гласните фонemi, които са разгледани в изследването за говорите в Буяновац и Прешево;

и. Експерименталната фонетика е начин за проучване на фонетичните данни на базата на измервания, осъществени с уредите, използвани в точните науки, с цел тестване на научните хипотези. Данните на експерименталната фонетика са количествени, тоест основават се на числа. Експерименталната фонетика разчита на различни устройства, инструменти и лаборатории. Частта по тази тема е направена чрез програмите Praat и SPSS. От тях са изведени резултатите за F1, F2, и dB.

Според постигнатите резултати, които бяха обсъдени след всяка завършена част за говорите, стигнах до заключението, че амплитудата на една определена честота в определен момент е представена от интензитета на нюансите (тези определения се правят, когато информаторът произнеса изречение и на база него се определя интензитетът и децибелите на дадена фонема.

- От част IV на изследването, в която са сравнени диалектните думи с думите в стандартния албански език, установих, че в Прешево по-възрастните информанти използват стандартния език, като обръщат специално внимание на това. Това се дължи на тяхното образование, докато информантите от същата възрастова категория в Буяновац и околностите не обръщат внимание на стандартния говорим албански език. В Буяновац и околностите представителите на средната възраст /30 – 49 години/ обръщат по-голямо внимание на говоримия стандартен албански език.

- По отношение на чуждиците, в Прешево и околностите се отчита най-големият брой думи, заемки от турски език, докато в Буяновац и околностите установих

голям брой думи заемки от сръбския език. Тези чуждици се срещат предимно сред възрастното население, докато при младите и средните на възраст много повече са англицизмите или германизмите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Изследваният корпус показва включването на фонетично-диалектни единици в рамките на научна работа, които се реализират на база на вокалната система, която спада към полето на фонетиката, а думите, които са предмет на лексикологията, се откриват в двата разглеждани говора на албанския – в говора на Прешево и околностите се срещат повече думи от стандартния албански, а в говора на Буяновац и околностите – повече диалектни думи. Цялото изследване се опира на интервютата на информантите от албаноговорящия регион, регион, който е пренебрегван във всички аспекти – икономически, политически и научен.

В заключение, всички цели, поставени в началото на изследването, бяха изпълнени. На основа на констатациите от корпуса може да се заключи, че „Говорът в Прешевската долина“ е чист говор, който е запазил вариантите на гегийския и стандартния албански език. Говорът в Прешевската долина принадлежи към групата на североизточния гегийски и този говор трябва да представлява научен интерес за езиковедите във всички области.

НАУЧЕН ПРИНОС НА ДИСЕРТАЦИЯТА:

- а. Експериментално изследване с програмата Praat;
- б. Открояване на фонологичното противопоставяне;
- в. Анализ на съотношението стандартен език – диалект в говора в Прешевската долина;
- д. Фонетико-морфологични характеристики на говора в Буяновац;

- е. Фонетико-морфологични характеристики на говора в Прешево;
- ж. Оценка на актуалното езиково взаимодействие със сръбски език
- з. Разработената тема съдържа нова информация и за първи път се представя в България.
- и. Настоящата дисертация се вписва в приоритетите на евролингвистиката по отношение на изследването за това как функционират малцинствените говори спрямо официалните национални езици в европейските страни.

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Imeri, Yllka. *The phoneme /y/ in the speech of Bujanovac and its surroundings.*

International Scientific Journal Monte. Montenegro. Directory of Open Access Journals, International Scientific Indexin, WorldCat, Research Gate. (В процес на публикуване)

2. Imeri, Yllka. *Transcription of Vowels in the Dialect of the Village of Ternoc.* WorldCat, 2017. https://www.worldcat.org/title/transcription-of-vowels-in-the-dialect-of-the-village-of-ternoc/oclc/8152267508&referer=brief_results
3. Imeri, Yllka. *Initial Trials of studying the Grammatical Structure of Albanian Language.*

International Scientific Journal Monte. Montenegro. Directory of Open Access Journals, International Scientific Indexin, WorldCat, Research Gate. 05-2021.

<http://www.journalmonte.com/archives/1841>

<https://doi.org/10.33807/monte.20211841>

https://www.worldcat.org/title/initial-trials-of-studying-the-grammatical-structure-of-albanian-language/oclc/9026741036&referer=brief_results

ДРУГИ ПУБЛИКАЦИИ НА ЮЛКА ИМЕРИ

1. Imeri, Yllka. *Dukuri gjuhësore në Rrafshin e Dukagjinit*. ECLSS International. <https://eclss.org/almaty/> 02-2021.
4. Imeri, Yllka. *Dialectical and vocabulary aspects of the speech of Pogradec and Korça*. THE **JOURNAL OF SOCIAL EDUCATION AND INTERDISCIPLINARY SCIENCE IS AN OFFICAL JOURNAL OF UNIVERSITY OF GJAKOVA "FEHMI AGANI**. <https://jseis.uni-gjk.org/index.php/jseis/article/view/2> 10.12.2020.

5. Imeri, Yllka. *Psycho-Linguistic Development of Children with Disabilities*. **WorldCat**

Internacional Journal of Business and Applied Social Science.

https://www.worldcat.org/title/psycho-linguistic-development-of-children-with-disabilities/oclc/8636146263&referer=brief_results 6, ISSUE: 7, July / 2020

DOI: 10.33642/ijbass.v6n7p6, E- ISSN: 2469-6501

6. Imeri, Yllka. *Linguistic treatment in the script of the film “Lord of the Rings” – Morphological field adverbs and adjectives*. **KNOWLEDGE International Journal**. 2020

Vol. 40.6.

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=Z_u7cMMAAAAJ&citation_for_view=Z_u7cMMAAAAJ:2osOgNQ5qMEC

7. Imeri, Yllka. *TEACHING ROLE OF PSYCHOLOGICAL PEDAGOGICAL SERVICE IN SCHOOL FUNCTION*. **International Journal of Advance & Innovative Research**

Impact Factor : 7.36. 2019, Volume 6, Issue 4 (II), ISSN 2394 – 7780, October - December 2019 <http://iaraedu.com/about-journal/ijair-volume-6-issue-4-ii-october-december-2019.php>

8. Imeri, Yllka. *Rap Music language*. **WorldCat**. 2017, https://www.worldcat.org/title/rap-music-language/oclc/7080254495&referer=brief_results

УЧАСТИЕ ПО ТЕМАТА В НАУЧНИ КОНФЕРЕНЦИИ

1. Imeri, Yllka. *Programi Praat i rëndësishëm për fushën e Fonetikës Eksperimentale*. Konferenca e pestë ndërkombëtare, "Sfidat shkencore për zhvillim të qëndrueshëm" në Strugë të Maqedonisë. Organizuar nga: Universiteti Ndërkombëtar i Strugës, në bashkëpunim me Universitetin e Elbasanit "Aleksander Xhuvani" dhe Universiteti i Vlorës "Ismail Qemali". 05/2018.
2. Imeri, Yllka. *Huazimet e gjuhës shqipe nga gjuha serbe*. Qendra për Hulumtime Strategjike të Sigurisë Kombëtare Beograd, Qendra për Teknologji të re dhe zhvillim të qëndrueshëm "Novi Sad". 04/2017.
3. Imeri, Yllka. *"Transkriptimi i zanoreve në të folurën e fshatit Ternoc"*. "Javën e Shkencës" Organizuar nga Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë, Prishtinë. 05/2016.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА В ДИСЕРТАЦИЈАТА

1. Dodi, A. *Fonetka dhe Fonologjia e Gjuhës Shqipe*. Tiranë, 2004.
2. Dodi, A. *Hyrje në gjuhësi*. Tiranë, 2019.
3. Dodi, A. *Rreth sistemit vokal të të shqipes*. Tiranë, 1967.
4. Dodi, A. *Shqipja standarde në aspektin fonologjik*. Tiranë, 1992.
5. Dodi, A. *Diftongjet e shqipes së sotme nga pikëpamja fonetike dhe fonologjike*. Konferenca I e Studimeve Albanologjike, Tiranë, 1965.
6. Desnickaja, A. *Gjuha shqipe dhe dialektet e saj*. Enti i teksteve dhe i mjeteve mësimore, Prishtinë, 1972.
7. Hamiti, A. *Fonetika dhe fonologjia e gjuhës standarde shqipe*. Shkup, 2011.
8. ASHSH. *Gramatika e Gjuhës Shqipe I*. Tiranë, 2002.
9. Kostallari. A. *Mbi disa veçori të fjalës së përbërë në gjuhën shqipe*, “*Studime mbi leksikun dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe*” I, Tiranë, 1972.
10. Kostollari. A. *Mbi disa veçori të strukturës semantike të kompozitave pronësore të shqipes*, “*Studime mbi leksikun dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe*”, I, Tiranë, 1972.
11. Kostollari. A. *Mbi disa veçori strukturore e funksionale të gjuhës letrare shqipe të kohës sonë*, “*Studime mbi leksikun dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe*“, Tiranë, 1972.
12. Rugova, B. *Leksikoni i termave të fonetikës dhe fonologjisë*. Prishtinë, 2019.
13. Bahri, B. *Të folmet veriperëndimore të shqipes dhe sistemi fonetik i së folmes së Shkodrës*. Tiranë, 1995.
14. Beci, B. *Fonetka e Gjuhës Shqipe*. Prishtinë, 2004.
15. Beci, B. *Vokalizmi i shqipes letrare në përfaqje me vokalizmin e gjuhëve të tjera letrare ballkanike*, Studime Filologjike, Nr. 2. 1989.
16. Bajçinca, I. *Shqipja standarde dhe problemet rreth saj*. Prishtinë, 2016.
17. Ajeti, I. *Studime për Gjuhën Shqipe*. Prishtinë, 2017.
18. John, L. *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Tiranë, 2011.
19. Belluscio, G. *Si shqiptohet shqipja në gjuhët e Ballkanit, në Shqipja dhe gjuhët e Ballkanit*, ASHK, Prishtinë, 2012.

20. Belluscio, G. *Varietete/ Variante fonetike "Tendenciale" në përdorimin e kontrolluar të shqipes standarde në një emision televiziv të sotëm*. Seminari 39, Prishtinë, 2016.
21. Ladefoged, P. *Linguistic aspects of respiratory phenomena*. New York, 1968.
22. Ladefoged, P. *Some physiological parameters in speech*. 1963.
23. Veselaj, N. *Paskajorja dhe standardizimi i gjuhës shqipe*. Prishtinë, 2006.
24. Veselaj, N. *Çështje të shqipes standarde në fushë të leksikut dhe të fjalëformimit*. Rilindja. Prishtinë, 1997.
25. Pireva, B. *E folmja shqipe e Jabllanices se eperme të Medvegjës*. Prishtinë, 1985.
26. Halimi, M. *E folmja e Karadakut*. Prishtinë, 2008.
27. Çeliku, M. *Çështje të shqipes standarde*, Tiranë, 2006.
28. Trubeckoi, N.S. *Parimet e fonologjisë*. Prishtinë, 1985.
29. Cipo, K. *Gramatikë e gjuhës shqipe*. Tiranë, 2015.
30. Murati, Q. *Shqiptarët dhe shqipja*. Prishtinë, 2015.
31. Islami, H. Ejupi, A. *POPULLSIA DHE VENDBANIMET SHQIPTARE TË LUGINËS SË PRESHEVËS - Gjendja dhe rrjedhat bashkëkohore*. Prishtinë, 2015.
32. Salihu, S. Ramizi, N. *Tërnoci nëpër shekuj*. Prishtinë, 2015.
33. Munishi, Sh. *Projeksioni i zhvillimeve sociolinguistike*. Prishtinë, 2020.
34. Munishi, Sh. *Gjuha standarde shqipe në Kosovë dhe drejtimit e zhvillimit të saj, disertacion i doktoratës*. Prishtinë, 2006.
35. Hudson, R. *Sociolinguistika*. Dituria. Tiranë, 2002.
36. Lyons, J. *Hyrje ne gjuhesine teorike*. Dituria. Tiranë, 1968/2001.
37. Nuhi, V. *Ndikimet ndër-gjuhësore*. Rilindja. Prishtinë, 1990.
38. Hysenaj, H. *Shqipja e folur 40 vjet pas standardizimit të gjuhës*, Tiranë, 2012.
39. Hysenaj, H. *Studimet eksperimentale në fushë të fonetikës dhe norma e folur e shqipes standarde* (Kumtesë e lexuar në Seminari XXXI, e pranuar për botim), Prishtinë, 2011.
40. Ismajli, R. *Gjuhë standarde dhe histori identitetesh*. Akademia e Shkencave e Shqipërisë. Tiranë, 2005.
41. Memushaj, R. *Hyrje në gjuhësi*. Toena. Prishtinë, 2006.
42. Memushaj, R. *Fonetika e shqipes standarde*. Tiranë, 2009.
43. Çabej, E. *Studime gjuhësore I-V*. Rilindja. Prishtinë, 1975.
44. Çabej, E. *Studime gjuhësore V*. Rilindja. Prishtinë, 1988.

45. Çabej, E. *Hyrje në Indoeuropianistikë*. Tiranë, 2008.
46. Lutfiu, E. *Monografia e Tërnocit*. Prishtinë, 2019.
47. Dulaj, F. *E folmja e Rahovecit me rrethinë*. Prishtinë, 2016.
48. Thomai, J. *Leksiku dialektor e krahinor në shqipen e sotme*, Tiranë, 2001.
49. Demiraj, Sh. *Gramatikë historike e gjuhës shqipe*. Tiranë, 2015.
50. Demiraj, Sh. *Gjuha shqipe dhe historia e saj*, Tiranë, 1986.
51. Belluscio G.M.G. *Premesse per un' analisi fonematica contrastiva albanese- italiano*, Quaderni del Dipartimento di Linguistica 10, Università della Calabria, 1994.
52. Gjinari, J. - Shkurtaj, Gj. *Dialektologjia*. Tiranë, 2003.
53. Gjinari, J, Shkurtaj, Gj. *Dialektologjia*. SHBLU. Tiranë, 2000.
54. Topalli, K. *Dukuritë fonetike të sistemit bashkëtingëllor të gjuhës shqipe*. Tiranë, 2004.
55. Imeri, Y. *Rap Music Language*. LAMBERT, Academic Publishing, 2018.

Интернет източници:

1. Rugova, L.
https://www.researchgate.net/publication/282416323_The_position_and_the_status_of_Albanian_in_the_Presheva_Valley
2. Hysenaj, H.
http://www.shkenca.org/pdf/gjuhe/ndikimi_i_ideologjise_ne_varietete.pdf
[3](#)
3. Vaux, B.& Cooper, J.
https://www.academia.edu/178835/Introduction_to_Linguistic_Field_Methods
4. Jubani, A.
<https://www.worldcat.org/title/analize-akustike-e-sistemit-fonologjik-te-shqipes-standarde-me-mjete-te-fonetikes-eksperimentale-dottorato-di-ricerca-studi-di-linguistica-e-filologia-albanese/oclc/1080500308>
5. Belluscio, G.
<http://www.anticabibliotecacoriglianorossano.it/wp-content/uploads/2018/01/Belluscio-Giovanni.-Fonematica-contrastiva-albanese-italiano.pdf>